

Pražák, Richard

Předpoklady a charakteristika česko-maďarských vědeckých vztahů za osvícenství

In: Pražák, Richard. *Josef Dobrovský : hungarista a ugrofinista*. Kovář, Michal (editor).
Vydání první Brno: Masarykova univerzita, 2019, pp. 29-35

ISBN 978-80-210-9266-2; ISBN 978-80-210-9267-9 (online : pdf)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/140962>

Access Date: 17. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Předpoklady a charakteristika česko-maďarských vědeckých vztahů za osvícenství

Povaha osvícenství u Čechů a Maďarů. Ráz česko-maďarských vědeckých vztahů za osvícenství. Předchozí vývoj. Význam česko-maďarských kulturně politických vztahů na počátku obrození.

Osvícenské období je v českých i maďarských dějinách dobou počátků národního hnutí českého a maďarského, dobou počátků takzvaného národního obrození. Jedním z nejdůležitějších rysů tohoto období je rozvoj vědeckého bádání; to sice nespočívá ještě bezprostředně na národní bázi (jako v době rozmachu národních hnutí obou národů ve 30. a 40. letech 19. století), ale tvoří přesto nezbytný předpoklad pro vznik národní vědy české i maďarské. Universalismus osvícenské vědy, její kritický přístup, byly šťastné základy, na nichž mohla národní věda v pozdějším údobí spolehlivě budovat. Ve starších i novějších pracích¹ se příliš často setkáváme s tím, že se klade ostrá protikladná mez mezi vědu osvícenského a romantického období; tím se stírá jejich vnitřní spojitost a návaznost, která je příznačná právě pro vědu malých národů, kde osvícenská i romantická etapa tvoří dvě fáze jednoho vývojového procesu.²

Vezmeme-li například Josefa Dobrovského a Františka Palackého jako nejvýznamnější vědecké představitele těchto dvou vývojových etap naší obrozenecké společnosti, zjišťujeme, že základní rozdíl mezi nimi není v metodickém přístupu ani v celkovém ideologickém zaměření, nýbrž v tom, že osvícenská objektivita Dobrovského je u Palackého nutně nahrazena romantickou nacionální koncepcí. Ta se jeví jako nezbytný důsledek protikladného vývoje národních hnutí habsburské monarchie, který se musel promítnout do všech oblastí národního života, tedy i do vědy. Tento rys je ovšem příznačný pro celou Dobrovského a Palackého generaci. Vyplývá z toho i fakt, že vědecká spolupráce česko-maďarská, tak silně rozvinutá za osvícenství, od třicátých let devatenáctého století takřka ustává a je zaměřena polemikou obražející rozporné a odstředivé tendence českého a maďarského hnutí uvnitř monarchie.⁴

Tím není řečeno, že by sporné otázky mezi českou a maďarskou vědou neexistovaly už za osvícenství. Dokladem je třeba střetnutí Salagia a Dobnera o Velkou Moravu, k němuž se vyjádřil také Josef Dobrovský. Avšak tento spor tehdy ještě neměl nacionální zabarvení, šlo v něm především o vědeckou pravdu.⁵ O tom svědčí například polemika o Čecha a Lecha, kdy se proti Dobnerovi postavili vedle Poláka Jablonowského i Češi Pubička a Duchovský.⁶ Ani jazykové obrany, s nimiž se v hojné míře setkáváme jak u Čechů, tak u Maďarů v posledních desetiletích 18. století, ani některé historické spisy dotýkající se choulostivých otázek (například Sklenárovy spisy o Velké Moravě), v nichž už se setkáme s určitým národním povědomím, nelze ještě pokládat za uvědomělý projev novodobého nacionalismu. Nelze však také projevy národního vědomí za osvícenství kategoricky popírat; projevy feudálního nacionalismu, které byly výrazem národního povědomí a nevyplývaly ještě z procesu konstituování novodobých národů, existovaly

samozřejmě daleko dříve. Hraniční čáru mezi novodobým a starším nacionalismem určuje právě společenská podstata procesu národního obrození, směna dvou společenských řádů na přelomu 18. a 19. století, kdy se i ve střední Evropě uplatňují nové industrializační hospodářské tendence a ideové proudy spoluvytvářející myšlenkový svět nastupující technické civilizace. V tomto smyslu existují zárodky novodobého nacionalismu také už za osvětenství.

V každém případě klade osvětenství u Čechů a Maďarů základy pro budování národní vědy, kterou plně vytváří teprve generace Františka Palackého a Ference Toldyho. V této souvislosti bylo by jistě zajímavé provést jednou důkladnou konfrontaci osvěcenské historické produkce s dílem Palackého; Palackého koncepce husitství není totiž myslitelná bez osvěcenské rehabilitace Husa a Žižky.⁷ Pro Palackého mělo zvláštní význam Palackého pojetí Josefa Dobrovského, které – jak správně ukázal František Kavka⁸ – zahájilo novou etapu v našem chápání husitství, neboť je hodnotilo už jako epochotvorné hnutí.

Osvícenství kladlo svým příklonem k náboženské toleranci také základy pro jednotu českého národního hnutí, nerozdíraného oslabujícím náboženským rozporem (jako třeba na Slovensku). Českou osvěcenskou buditelskou generaci tvořili většinou katolíci; přesto se u jejich nejvýznamnějších představitelů téměř nesetkáme s náboženskou nesnášenlivostí. To není dáno jen josefinismem, ale také uvědoměním si významu, jaký měla pro český národ dávná tradice husitská. Dobře je známo tolerantní stanovisko Josefa Dobrovského, Františka Martina Pelcla a jiných;⁹ to ulehčovalo například i činnost maďarské reformované inteligence v českých zemích po vydání tolerančního patentu, již velice přáli Václav Matěj Kramerius, Karel Rafael Ungar a Jiljí Chládek.¹⁰

Osvícenství navazuje ovšem také na starší slavistickou tradici barokní, na Balbína, Pešinu z Čechorodu, Středovského aj.¹¹ Rozhodujícím momentem pro české osvětenství byla však snaha pozvednout českou vědu a kulturu na soudobou evropskou úroveň; touto snahou se i později nejvýznamnější představitelé českého obrození příznivě odlišují od řadových buditelů, postrádajících širšího rozhledu, jejichž jedinou předností bylo uvědomělé češství. Bylo štěstím českého obrození a české obrozenské vědy, že měly ve svém středu tak vynikající světově rozhleděné osobnosti, jako byli Josef Dobrovský a František Palacký, jimž byl ohled na soudobou evropskou úroveň samozřejmým východiskem vši práce. Jejich zásluhou, a také zásluhou Šafaříkovou, předčila naše obrozenská věda jasně uměleckou literaturu, jejímž jediným reprezentačním zjevem byl vpravdě dobou nepochopený Máchá, a získala si i významné jméno v zahraniční.

V česko-maďarských vědeckých vztazích za osvětenství zaujímá zcela výjimečné místo postava Josefa Dobrovského. Ne snad proto, že by Dobrovský byl jediný či první, kdo do nich zasáhl. Josef Macůrek prokázal ve své studii k dvoustému jubileu narození Josefa Dobrovského, že česko-maďarské vědecké styky za osvětenství zahájil u nás už počátkem 60. let 18. století Dobner, který se ve své korespondenci s uherským jezuitou Prayem dotkl ještě před Dobrovským kriticky otázky nepomucké.¹² Dobner se zúčastnil už před Dobrovským také diskuse slovenské a maďarské osvěcenské vědy o otázce Velké Moravy, podnícené pracemi Salagiovými, Sklenárovými a Katonovými.¹³ Znalost uherských pramenů, uherské historiografie i problematiky je příznačná také pro další české historiky, například Františka Pubičku, který rovněž již před Dobrovským znal pojednání Johanna Eberharda Fischera *De origine Ungrorum* (1756), dokazující ugrofinský původ Maďarů.¹⁴

Místo Josefa Dobrovského v dějinách česko-maďarských kulturních vztahů lze pochopit jediň ve spojitosti s jeho dobou i předchozím vývojem. Ani pobělohorské období totiž neuzavírá zcela možnost hlubšího styku mezi českými zeměmi a nábožensky svobodnějšími Uhrami. Existovala zde čilá výměna kulturních hodnot, která se projevila i v poměrně hojných stycích českých a maďarských nekatolíků. Svědčí o tom například výskyt českých studentů na uherských protestantských školách,¹⁵ podíl českých nekatolíků na životě uherských protestantských škol a církvi (kromě J. A. Komenského je tu i významná postava českého biskupa uherských refor-

movaných Jana Valesia z první poloviny 18. století)¹⁶ a významný je i pražský pobyt Františka II. Rákócziho a jeho provolání k českým stavům atd.¹⁷

Styky českých a maďarských katolíků byly velmi bohaté a je škoda, že jim dosud byla věnována tak malá pozornost. Řada maďarských studentů studovala na universitách v Praze a Olomouci i na českých a moravských gymnasiích. Zvláštní kapitolu by si zaslouhovaly styky zakladatele trnavské university arcibiskupa Petra Pázmánye s českými zeměmi (Pázmány studoval v jezuitské koleji v Brně a řadu svých děl vydal v Praze, kde byl také roku 1616 vysvěcen na biskupa) a četné překlady českých katolických barokních děl do maďarštiny a maďarských do češtiny.

Z maďarských překladatelů české katolické literatury vynikl v první polovině 17. století Venczel Tesseni. Z děl maďarských katolických teologů byla v 18. století překládána do češtiny kupříkladu díla Istvána Tarnócziho a Andráse Illése.¹⁸ V druhé polovině 17. století byly v Praze vydány četné latinské spisy Jánose Nádasiho a Gábora Hevenesiho. Hevenesi je spolu s Kapri-naiem počítán k zakladatelům historické heuristiky v Uhrách. Jejich rukopisná sbírka v buda-peštské Universitní knihovně obsahuje i četné prameny k českým dějinám a česko-uherským vztahům ve 13.–17. století.¹⁹ České duchovní tradice pomáhali šířit v uherském prostředí i někteří profesori trnavské university jako například někdejší profesor Karlovy university v Praze, filosof Gábor Kápi, zanícený ctitel Karla IV.

Zvláštní pozornosti zasluhuje dílo Bohuslava Balbína, který se ve svých pracích (zejména v *Epitome historica rerum Bohemicarum* a v *Historia de ducibus ac regibus Bohemiae*) opíral ve velké míře o maďarské humanisty, pozdní i rané, o Forgáche, Istvánffyho, Duditha i Bonfiniho. Stavěl se často proti jednostrannému maďarskému hledisku Bonfiniho, avšak jeho polemika zůstávala vždy na objektivní půdě, nedoznala ještě nacionalistického zabarvení 19. století. Balbín si byl vždy vědom úzké spojitosti českých a uherských dějin, a proto také při výkladu české historie tolik přihlížel k maďarským událostem. A to nejen tam, kde se bezprostředně a podstatně dotýkaly českých věcí (boje Přemysla Otakara II. a Bély IV., doba poděbradská), ale i v případě tatarského vpádu, kuruckých povstání apod. K této všestranné znalosti jistě hodně přispěly i osobní pobyt Balbínův v Uhrách a jeho obdiv k větší duchovní svobodě Maďarů a národnímu, vlasteneckému rázu maďarského katolicismu.

Na nutnost historické součinnosti českých zemí a Uher v boji proti tureckému nebezpečí poukazoval zvláště pražský kanovník a titulární biskup v Szendrő Jan Tomáš Pešina, v jehož díle *Mars Moravicus* nacházíme četné odkazy na maďarské dějiny, mezi nimi i zajímavý rozbor Dózsova povstání. Maďarskou tematiku lze vysledovat v řadě barokních „jarmarečních písní“ i v próze barokního období; cenná je zejména legenda o sv. Anežce, která pocházela po matce z rodu arpádovského. Jejím autorem byl člen řádu křižovníků Jan František Beckovský, jeden z nejplodnějších autorů českého baroka na přelomu 17. a 18. století. V náboženské spisbě tohoto období se zdůrazňovala zejména postava sv. Vojtěcha jako společného světce Čechů, Maďarů a Poláků.²⁰ Uherských dějin se dotýká na mnoha místech také Beckovského *Poselkyně starých příběhův českých* (I. díl, Praha 1700), kde čteme například obšírný popis Hunyadiho vítězství nad Turky v roce 1456.²¹

Česko-maďarské vztahy na počátku 17. století a v období pobělohorském nelze tedy redukovat pouze na protihabsburská stavovská povstání či styky českých a uherských protestantů, jak to učinili ve své knize Endre Kovács a Jan Novotný.²² Existují tu bohaté kulturní styky v nejrůznějších prostředích bez ohledu na náboženskou příslušnost a tento moment působí příznivě i na rozvoj česko-maďarské vědecké spolupráce za osvícenství. Není náhodné, že na jejich počátku stojí Dobnerův liberální, konfesionálně nezaujatý výklad nepomucké otázky Prayovi v listě z roku 1763²³ a že čeští vědci Voigt a Dobner si v 70. a 80. letech 18. století dopisovali také s jedním z nejsvobodomyšlnějších maďarských učenců té doby, piaristou Károlyem Koppim,²⁴ obdivovatelem Schlözrovým, který se hlásil k myšlenkám francouzské revoluce a byl zapleten do jakobínského hnutí v Uhrách. Koppiho víra v právo člověka a občana a přirozené právo každého národa

na svobodu dala jeho osvícenským názorům výrazný protihabsburský charakter, s nímž souvisel i jeho zájem o české dějiny, dějiny národa v habsburském celku stejně utlačovaného jako Maďaři.²⁵ Mikuláš Adaukt Voigt, František Faustin Procházka a další věnovali od 70.–80. let 18. století značnou pozornost také otázkám česko-uherských vztahů v období humanismu, zejména působení Bohuslava Hasištejnského z Lobkovic v Uhrách a činnosti podunajské literární společnosti humanistické na přelomu 15. a 16. století. Procházka spatřoval v této společnosti přímou předchůdkyni osvícenské České společnosti nauk, vyzvedl její středoevropskou orientaci a zdůraznil nutnost navazovat na tuto orientaci i za osvícenství, kde se tato kulturní spolupráce malých středoevropských národů měla stát – podle Procházky – jejich hlavní oporou proti násilné germanizaci. Proto Procházka zdůrazňoval také nezávislost podunajské společnosti na humanistických společnostech německých a její význam pro prohloubení kulturních svazků česko-uherských.²⁶ Pozoruhodná je také celá řada dalších faktů, týkajících se česko-maďarských vědeckých vztahů za osvícenství, ať už je to činnost Sonnenfelsových žáků v Praze, Olomouci, Opavě, Budíně a Kluzi v tereziánském a josefinském období,²⁷ pražské působení Sedmihradana Ignáce Borna, který měl velkou autoritu i v josefinsky orientovaných, avšak národně uvědomělých kruzích maďarských,²⁸ či přátelské vztahy českých osvícenců k vůdčí organizátorské osobnosti počáteční fáze maďarského obrození Ferency Széchényimu, který stejně jako později jeho syn, „velký Maďar“ István Széchenyi, projevoval dosti porozumění pro slovanské snahy v Uhrách a mecenášsky podporil i českou vědu.²⁹ Měl v tomto směru předchůdce již v pětikostelském biskupu Slovákovi Juraji Klimovi, který umožnil vydání druhého svazku Dobnerova díla *Monumenta historica Bohemiae* (1768) a získal pro biskupskou knihovnu v Pětikostelí i spisy Petraschovy, Pubičkovy, Voigtovy a Bornovy.³⁰

Česko-maďarské kulturní a vědecké vztahy měly tedy v době, kdy do nich zasáhl Josef Dobrovský, již svou tradici. Nové národně politické a duchovní otázky vykrystalizovaly z ideového a společenského kvasu 18. století v jeho druhé polovině i v habsburské monarchii, kde u hnutí jednotlivých malých národů, probouzejících se k plné emancipaci, byly dobové společenské problémy vždy posuzovány z hlediska celonárodních zájmů. Prvořadým hospodářským a kulturním problémem jednotlivých národů habsburské monarchie bylo jistě přiblížit se úrovni vyspělejších zemí západní Evropy, k čemuž konec konců směřovaly i hlavní josefinské reformy; a byly potud také v souladu s potřebami malých národů Rakouska. Na druhé straně však usilovaly tyto národy také o svou národně politickou a duchovní emancipaci v rámci stávajících poměrů, a tady už se situace komplikovala, projevila se slabost mnohonárodnostních seskupení typu habsburské monarchie, která jak se ukázalo v pozdějším vývoji během 19. století, mohla sice malým národům uvnitř monarchie poskytnout jistou ochranu před silnějším nacionalismem německým, avšak přesto jim nemohla dát možnost plného a opravdu svobodného národního rozvoje. Za této situace byla spolupráce malých národů uvnitř monarchie jednou z nejlepších možností, jak realizovat jejich národně politické tužby. Že se tak nestalo, způsobil další vývoj, hlavně nešťastný vývin národnostní otázky v Rakousku. Fakt vzájemné spolupráce i možností, které skýtala, zde však zůstává a možnost tohoto řešení, to jest všestranné spolupráce malých národů uvnitř rakouské monarchie i dalších státních celků střední a východní Evropy jako prostředku k dosažení plné svobody a nezávislosti a omezení převahy a zvláště velkých a mocných národů jednotou malých zde zůstává zachována i v celém dalším průběhu historického vývoje.

Z tohoto hlediska třeba posuzovat i význam česko-maďarských kulturně politických vztahů, v nichž měly vztahy vědecké za osvícenství prvořadou úlohu proto, že do jisté míry předcházely a zároveň nahrazovaly vlastní styky politické. Věda za osvícenství plnila u Čechů i Maďarů (u Maďarů ve větším měřítku také krásná literatura a u nás zase divadlo) do značné míry také úlohu organizátorky národního života a řešila otázky zásadní důležitosti i pro celkový program národního hnutí. Takovými otázkami byly někdy i otázky zdánlivě čistě vědecké, například některé historické problémy, jako diskuse o hranicích Velké Moravy, otázka nepomucká atd., a vel-

ký význam měly pro formování vzájemných kulturních souvztažností či disparitností těchto národů i některé otázky lingvistické. V tomto směru je neobyčejně důležité posoudit důkladněji právě místo a podíl Josefa Dobrovského v česko-maďarských vědeckých vztazích.

Poznámky ke druhé kapitole

¹ Jejich přehled, pokud jde o historii, podává naposled Jaroslav Marek v článku „Tradice osvícenství a moderní historiografie“, *Československý časopis historický* (dále jen ČsČH) 1964, č. 4, str. 498–513.

² Sám Marek dokazuje ve svém článku (str. 500) na základě německé a francouzské literatury třicátých let našeho století v protikladu ke svému hlavnímu tvrzení, že to, co bývá někdy považováno za specifický rys romantického myšlení, jako například historismus, vzniklo už za osvícenství. Nejvýrazněji to doložila práce Friedricha Meineckeho *Die Entstehung des Historismus I–II*, 2. vyd., München 1946.

³ K poměru Palacký – Dobrovský a jejich vzájemným souvislostem srov. z novější literatury například Milena Jetmarová, *František Palacký*, Praha 1961, str. 21; Milan Machovec, *František Palacký a česká filosofie*, Praha 1961, str. 75–79 (Rozpravy ČSAV, roč. 71, sešit 2, řada společ. věd); též, *Josef Dobrovský*, Praha 1964, str. 153–154. Proti uznání kontinuity a návaznosti díla Palackého a Dobrovského se vyslovil Josef Válka, *František Palacký*, rukopis habilitační práce, Brno 1964, str. 178n. K nacionální koncepci Palackého srov. kromě těchto prací i knihu Richarda Georga Plaschky *Von Palacký bis Pekař. Geschichtswissenschaft und Nationalbewusstsein bei den Tschechen*, Graz – Köln 1955. Z habsburskofilských pozic o tom psal Emil Franzel, *Der Donauraum im Zeitalter des Nationalitätenprinzips*, Bern 1958.

⁴ K otázkám národně politického vývoje uvnitř habsburské monarchie ve zmíněném období srov. kromě prací uvedených v předchozí poznámce z novější produkce František Kutnar, *Přehled dějin Československa v epoše feudalismu IV. Doba národního obrození 1781–1848*, Praha 1957, 2. vyd. tamtéž 1963; *Přehled československých dějin. Díl I. do roku 1848*, hlava X., Praha 1958; Josef Kočí, *Naše národní obrození*, Praha 1960, a Eva Priesterová, *Stručné dějiny Rakouska*, Praha 1954. K vývoji národnostní otázky v Uhrách srov. Endre Arató, „A magyar nemesség és az osztrák udvar nemzetiségi politikája“ (Maďarská šlechta a národnostní politika rakouského dvora), *Századok* 1955, č. 2; *A nemzetiségi kérdés története Magyarországon 1790–1848* (Dějiny národnostní otázky v Uhrách 1790–1848), I–II, Budapest 1960; „K voprosu istoriji poňatija naciji v Vengriji“, *Nouvelles Études Historiques*, Budapest 1965, str. 461–489, a kolektivní dílo *Magyarország története* (Dějiny Maďarska) I, hlava IV, kap. IV (autorem této kapitoly je János Varga), Budapest 1964. Z naší literatury srov. práci Jana Novotného *O bratrské družbě Čechů a Slováků za národního obrození*, Praha 1959. Z další literatury třeba jmenovat k českým poměrům práce I. G. Lochera *Die nationale Differenzierung und Integrierung der Slowaken und Tschechen in ihrem geschichtlichen Verlauf bis 1848*, Haarlem 1931; Hanse Raupacha *Der tschechische Frühnationalismus*, Essen 1939; Eugena Lemberga *Grundlagen des nationalen Erwachens in Böhmen*, Reichenberg 1932; „Die historische Ideologie von Palacký und Masaryk und ihre Bedeutung für moderne nationale Bewegung“, *Historische Jahrbuch* 1933; F. Zwittera – J. Šidaka – V. Bogdanova *Les problèmes nationaux dans la Monarchie des Habsburgs*, Beograd 1960; Ericha Zöllnera *Geschichte Österreichs*, 2. vyd., München 1962. K uherským poměrům práce J. Miskolczyho *Ungarn in der Habsburger Monarchie*, Wien 1959; Friedricha Waltera – Harolda Steinackera *Die Nationalitäten-Frage im Alten Ungarn und die Süd-Ost Politik Wiens*, München 1959. Z anglicky psané literatury je důležitá studie Roberta A. Kanna *A study in Austrian intellectual history from late baroque to romanticism*, London 1960.

⁵ Srov. k tomu Josef Macůrek, „České a uherské dějepisectví v počátcích českého a maďarského národního obrození“, sborník *Josef Dobrovský 1753–1953*, Praha 1953, str. 490–491.

⁶ Tento spor důkladně rozebral Milan Kudělka, *Spor Gelasia Dobnera o Hájkovu kroniku*, Praha 1964 (Rozpravy ČSAV, řada společ. věd, roč. 74, sešit 11).

⁷ K husitské tradici za osvícenství v českém prostředí srov. práci Františka Kavky *Husitská revoluční tradice*, Praha 1953, str. 92–98. Významnou nositelkou husitské tradice byly i české tisky vydávané v 18. století v Halle, jež působily i na české josefinisty v katolickém táboře a ovlivnily je výrazně ve prospěch husitství. O prostředkujícím vlivu českých tisků v Halle jako nositelů husitské tradice na Josefa Dobrovského srov. Eduard Winter, *Die Pflege der west- und südslawischen Sprachen in Halle im 18. Jahrhundert*, Berlin 1954, str. 127n. Cenným příspěvkem k dějinám husitské tradice u české a slovenské emigrace v Německu je spis Eduardy Wintra *Die tschechische und slowakische Emigration in Deutschland im 17. und 18. Jahrhundert*, Berlin 1955.

⁸ Fr. Kavka, l. c., str. 99. Srov. též Julius Dolanský, „Trojí příklad Josefa Dobrovského“, *Stopami buditelů*, Praha 1963, str. 43–45.

⁹ O stanovisku Dobrovského srov. Ferdinand Hrejsa, „Dobrovský a čeští evangelíci“, čas. *Bratislava* 3, 1969, str. 575–600; o Pelcovi Fr. Kavka, l. c., str. 96–98.

¹⁰ Viz Richard Pražák, *Maďarská reformovaná inteligence v českém obrození*, Praha 1962, str. 127; ke Krameriovi rovněž Jan Novotný, V. M. Kramerius, Praha 1956, str. 44n., a Andre Kovács – Jan Novotný, *Maďaři a my*, Praha 1959, str. 144.

¹¹ Naposled zdůraznil tuto skutečnost Frank Wollman, „Předchůdci Dobrovského“, *Slavia* 1953, č. 2–3, str. 417–418. Na důkladné posouzení však tato otázka ještě čeká.

¹² Viz Josef Macůrek, l. c., str. 481–482. K tomu srov. dosud nepublikované Prayovy listy Dobnerovi ze Székesfehérváru 11. ledna 1763, 8. března 1764 a 12. října 1764, vše pozůstalost Gelasia Dobnera, Státní ústřední archiv (dále SÚA) Praha, sign. LXII.

¹³ Srov. Josef Macůrek, l. c., str. 484–486 a Ján Tibenský, *J. Papánek – J. Sklenár*, Martin 1958, str. 88–116, a tam uvedenou literaturu. Viz k tomu rovněž zajímavou Sziklayovu recenzi této Tibenského monografie v čas. *Századok* 1963, č. 6, str. 1377–1379.

¹⁴ Viz František Pubička, *Dissertatio de Venedis et Antis eorumque sedibus antiquissimus pro anno 1772*. Acta societatis Jablonovianae 1772, str. 21.

¹⁵ Viz například Bohumil Sobotík, *Východoslovenské ordinace 1614–1741 a české země*, Ostrava 1958 (Historická edice Slezského studijního ústavu v Opavě, sv. 12).

¹⁶ O Valesiovi srov. blíže práce Gézy Kúra *Csech-magyar református történeti kapcsolatok* (Historické styky českých a maďarských refořovaných), Komárom 1937, str. 31–42, a *A komáromi református egyházmegye* (Kalvínská církevní župa komárnská), tamtéž 1936, str. 217–229. Viz též Ferdinand Hrejsa, „Z česko-maďarských styků před tolerancí (Réca a Valesius)“, *Český bratr* 1937, str. 156–159.

¹⁷ Srov. Osvald Machatka, „České země a povstání Františka II. Rákócziho v Uhrách“, *ČMM* 1955, str. 275–276.

¹⁸ Za upozornění na tyto otázky vděčím univ. prof. dr. Jánů Čaplovičovi, řediteli knihovny a archívu bratislavského lycea (nyní odbočka knihovny SAV). Některá fakta o tom uvádí také Andre Angyal, „Magyarok és csehek“ (Maďaři a Češi), sborník *Magyarország és Keleteurópa*, Budapest 1947, str. 89–92.

¹⁹ Viz Josef Macůrek, *Bohemika v budapeštských archivech a jejich význam pro české dějiny*, zvláštní otisk z *Věstníku České akademie věd a umění*, 59, 1950, str. 18.

²⁰ Viz Andre Angyal, l. c., str. 94–95 a nověji ve studii „Česko-maďarské a slovensko-maďarské styky v době baroka“, *Dějiny a národy*, Praha 1965, str. 55–70. O Balbínovi a Pešinovi psal tento autor obšírněji také v knize *Die slawische Barockwelt*, Leipzig 1961, str. 116–128.

²¹ Srov. Jan František Beckovský, *Poselkyně... I*, str. 843–845. Tohoto místa si všiml již roku 1782 také Fr. J. Vavák. Viz *Paměti Františka Josefa Vaváka z let 1770–1816*. Vydává Jindřich Skopec. Kniha první, část druhá (1781–1783), Praha 1908, str. 118.

²² Viz Andre Kovács – Jan Novotný, *Maďaři a my*, Praha 1959, str. 105–134.

²³ Viz Josef Macůrek, l. c. (pozn. 12), str. 481–482.

²⁴ Viz dopis Mikuláše Adauka Voigta Károlyi Koppimu z Prahy 30. května 1774 a Gelasia Dobnera Károlyi Koppimu z Prahy 18. září 1783, oba v *Piarista Közpointi Levéltár* (Ústřední piaristický archiv), Budapest, For. 0–5, Nr. 47.

²⁵ Srov. Kálmán Benda, *A magyar jakobinusok iratai* (Akta maďarských jakobínů) II, Budapest 1952, str. 215–216. Životopis Koppiho napsal Ambrus Horváth, *Koppi Károly múködése* (Působení K. K.), Szeged 1940 (A piaristák doktori értekezései az 1932-évből, 34 sz.).

²⁶ Srov. k tomu blíže mou studii „Působení Bohuslava Hasištejnského z Lobkovic v Uhrách a jeho odraz v době obrozené“, sborník *Humanizmus a renesancia na Slovensku v 15. a 16. storočí*, Bratislava 1967.

²⁷ Viz Jiří Klabouch, *Osvícenské právní nauky v českých zemích*, Praha 1958, str. 207n.

²⁸ Srov. k tomu například paměti Ference Kazinczyho *Pályam emlékezete* (Paměti na mou životní dráhu), Budapest 1956, str. 82–83.

²⁹ Srov. například dopisy Antonína Strnada Ferenci Széchényimu z Prahy 27. a 30. května, 15. a 26. června, 1. a 24. listopadu a 24. prosince 1795, 19. ledna a 20. dubna a jeden list nedatovaný; dopisy Karla Rafaela Ungara Széchényimu z Prahy 20. dubna 1796 a Jana Bohumíra Dlabace Széchényimu z Prahy 23. srpna 1805, vše pozůstalost hraběte Ference Széchényiho, *Országos Levéltár* (dále OL – Zemský archiv), Budapest, sign. 9.623. Viz k tomu též list Josefa Dobrovského Janu Petru

Cerronimu z Vídně 29. června 1821, *Dopisy Josefa Dobrovského s Janem Petrem Cerronim*, vydal F. M. Bartoš, Praha 1948, str. 152. Srov. též list Ribayův Széchényimu z Torži 10. srpna 1805, *Széchényi Könyvtár Kézirattára* (dále SZKK – rukopisné oddělení Széchényiho knihovny), Budapest, Fol. Boh. Slav. 9. Úryvek z tohoto dopisu cituje také Zoltán Szabó, „A cseh-tót szellemi közösség kezdetei. Ribay György életműve“ (Počátky česko-slovenské duchovní pospolitosti. Životní dílo Juraje Ribaye), *Egyetemes Philologiai Közlöny* 1937, str. 184.

³⁰ Viz Josef Macůrek, *České a uherské dějepisectví...* str. 481 s odvoláním na článek Josefa Hanuše, „Počátky kritického dějzpytu v Čechách“, *Český časopis historický* (dále jen ČČH) 1909, str. 441. Podrobněji osvětlila mecenášský přínos Klimův Dobnerovi Margit Liberová, „Klimo püspök mint maecenas“ (Biskup Klimó jako mecenáš), *Közlemények a Pécsi Erzsébet-Tudományegyetem könyvtárából* 1923, č. 23 z listopadu 1933. Klimó se seznámil s Dobnerem v roce 1765 v Praze, kde se zastavil na cestě z léčení v Karlových Varech. 24. července 1786 napsal Dobnerovi z Bratislavy dopis, v němž mu děkoval za dedikaci druhého svazku *Monumenta historica Bohemiae*. Tento dopis se dochoval v pozůstalosti Dobnerově, SA Praha. Ze starší literatury srov. o Klimově působení v Pětikostelí József Koller, *Historia episcopatus Quinqueecclesiensis*, VII. svazek, Pest 1812, str. 262–270. Ze spisů našich osvícenců se dodnes nacházejí v Klimově knihovně v Pětikostelí (*Klimo püspök könyvtára*), deponované dnes v tamní universitní knihovně, například spis Voigtův *Beschreibung des bisher bekannten böhmischen Münzen* (Prag 1771), Bornův *Briefe über mineralogischen Gegenstände auf einer Reise durch Temeswarer Banat, Siebenbürgen, Ober- oder Nieder Ungarn* (Leipzig – Frankfurt 1774) i díla Dobnerova *Monumenta historica Bohemiae* (I–II, Prag 1764–1768) a *Epistola apologetica adversus Luciferum urentem* (Pragae 1767).